

TALKING BACK, TALKING AS OTHER IN COURT NARRATIVES OF RAPE

A few examples from the last decades

MONIKA EDGREN

Keywords

Rape, women, court narratives, dominant narratives of rape, talking back, talking as other

Summary

Like a prostitute, a married woman who charges her husband with rape has a special position in defending herself against doubts about coercion and at the same time vindicating her agency. This also applies to the woman who initially agrees with an unknown man to a sexual act which turns into a rape. This article investigates how women in such positions figure in historical and legal contexts, and how they have voiced/expressed themselves in courts in relation to dominant narratives about rape. Out of a larger sample of twenty-three rape cases in Swedish courts, all attracting extensive media coverage, I have selected three cases for a detailed study. The examples are not representative, but they allow for in-depth discussions. The selected cases relate to the legislation that applied just before the 1998 Crime Committee and until the 2005 Act. The cases are from the late 1990s until 2007, a period of major societal changes that also affect perceptions of gender and violence.

The study examines the presence in Swedish courts of two master narratives about sexual violence that, according to feminist research, dominate in the Western world, and how female plaintiffs respond to these verbally, by silence, and by bodily expression. The first, dominant since the 1980s, is “negate or blame”, that is, rape is understood to be either “just sex”, or the woman carries the blame. The second is “rape trauma”. The analysis relates to bell hook’s book *Talking back*. The perspective is widened with reference to Michael Bamberg, who argues that even though one always talks within dominant narratives, elements from these are picked up and an alternative speech is improvised. In different ways, women try to navigate against the dominant narratives of negate or blame and of trauma. They may not in full meet the criteria for talking back, but they are in different ways aware that their talk and performances are restrained, which is also a kind of resistance.

Tal, tystnad och gestaltning är tre verktyg som i denna artikel används för att förstå makt och motstånd i svenska våldtäktsdomar. Med avstamp hos bland andra bell hooks analyseras hur två dominanta narrativ om sexuellt våld tar sig uttryck, samt hur tre kvinnliga och olik positionerade kändarna i våldtäktsdomar från 1990 till 2007 förhåller sig till dessa narrativ.

TALA TILLBAKA, TALA SOM "OTHER" I DOMSTOLSNARRATIV OM VÅLDTÄKT

Några nedslag under de senaste decennierna

MONIKA EDGREN

I sin inflytelserika bok *Talking back: thinking feminist, thinking black* (1989) diskuterar bell hooks motståndsstrategin Tala tillbaka. Hon understryker vikten av att känna sina lyssnare då det alltid finns fallgropar som kan leda till ny underordning. Därför måste kvinnor (hooks talar i första hand om afrikanska kvinnor) undvika att tala som "other", så som denna är konstituerad i överordnades (vitas) föreställningsvärld. hooks menar med detta begrepp att talet riskerar att bekräfta en underordnad position. Hon uppmanar oss att vara klara över om talet syftar till frihet eller om talet undertrycker, snärjer och begränsar (hooks 1989:16).

Denna artikel har två relaterade syften. Det första är att undersöka hur två olika narrativ om sexuellt våld, som enligt Suzanne McKenzie-Mohr dominerar i västvärlden, tar sig uttryck i svenska våldtäktsdomar. Det andra är att, med referens till bland andra hooks, lyfta fram och analysera hur tre kvinnliga och olik positionerade kändarna i våldtäktsdomar från 1990 till 2007 förhåller sig till dessa narrativ genom tal, tystnad och gestaltning. Forskare har använt skrivna svenska domar för att analysera makt mer än motstånd, och har gjort det utifrån skilda ansatser som synen på våldtäkt, rättslig hantering av våldtäkt och rättsliga diskurser om våldtäkt. Motstånd har inte *problematiserats* i den mening som hooks

anger, även om de utsattas perspektiv är i fokus på det sättet att forskarna är intresserade av effekter av de rättsliga diskurserna (se till exempel Edgren 1997; Ekström 2001; Hassan Jansson 2002; Andersson 2004; Bergenheim 2005; Andersson och Edgren 2018).

Dominanta narrativ om sexuell våld och olika kvinnliga kändedepositioner

Det första narrativet som enligt McKenzie-Mohr varit starkt sedan 1980-talet, är "negate or blame", det vill säga våldtäkt förstås antingen som bara ett vanligt sexuellt möte eller att kvinnan ges skulden/tar på sig skuld för det inträffade. Det andra dominanta narrativet med genomslag i senare tid benämner hon "trauma of rape", ett narrativ som befriar kvinnan från skuld men till priset av offerskap och ett bekräftande av att skadan är djupgående och i behov av terapeutisk behandling (McKenzie-Mohr 2014). Det senare narrativets tillkomst hade sin grund i kampen under sent 1970-tal och tidigt 1980-tal för att avvisa skuldbeläggande och istället påvisa kvinnors utsatthet. McKenzie-Mohr menar att ett traumanarrativ med fokus på individens erfarenheter, skapat av feminism och psykiatri i västvärlden, började konkurrera med det tidigare masternarrativet förnekelse och skuld under 1980-talet (2014; se även Mardorossian 2014). I sin bok *In an abusive state. How neoliberalism appropriated the feminist movement against violence* (2008) framhåller Katrin Bumiller utifrån en amerikansk kontext att feminismens kampanjer för att motverka sexuell våld har tagit sig uttryck

som understödjer individuella förståelser och problemlösningar och bortser från patriarkala strukturer.

Utifrån nämnda masternarrativ gäller det för kändanden i ett domstolsfall om våldtäkt att kunna navigera verbalt eller gestaltande utan att bekräfta den tudelning som gör henne antingen till offer för våld, vilket skapar en svag feminitet, eller som kapabel och ansvarig för sina handlingar med följd att den åtalade frias. Att tala kontradiktoriskt, att hävda både sin utsatthet och sitt handlingsansvar, är vanskligt för kvinnor då den som har handlingsansvar förväntas kunna motstå övergrepp (Lacey 1997; Mardorossian 2002, 2014; McKenzie och Lafrance 2010; McKenzie-Mohr 2014; Stringer 2016: 161; Gilson 2016). Gråzoner och oklara gränser av heterosexuella möten som Lena Karlsson diskuterat i sin analys av självbiografiska vittnesmål på feministiska siter, bland andra #talkaboutit, är därför svåra att hantera inom juridiken (Karlsson 2018a; se även McKenzie-Mohr 2014).

Likt den som prostituerar sig har en gift kvinna som åtalat sin make för våldtäkt en särskild position. Detta gäller inte minst kravet att värja sig mot misstankar att hon gett sitt medgivande. Samma krav finns för den kvinna som frivilligt gett sig in i sexuella handlingar med en mer eller mindre främmande man. Hur har dominerande narrativ styrt deras tal och gestaltning, och vilka möjligheter har de haft att tala tillbaka inom sina respektive historiska och juridiska kontexter? Dominerande narrativ har på olika sätt styrt hur skyddsvärde och straffvärde kon-

strueras, vilket i sin tur är beroende inte minst av föreställningar om kvinnlig och manlig sexualitet. Genom social kamp, rättspraxis och lagändringar har dessa värden kontinuerligt förändrats i en svensk kontext (se till exempel Ekström 2001; Hassan Jansson 2002; Andersson 2004; Bergenheim 2005; Nilsson 2009; Wendt 2010; Wegerstad 2015; Leijonhufvud 2015).

Material och urval

De domar som utgör underlaget för analysen i denna artikel läses som kulturella texter. Vad detta innebär diskuteras inledningsvis. Därefter presenteras i korthet urvalet relaterat till en politisk och social kontext, samt gällande lagstiftning om våldtäkt.

I skrivna våldtäktsdomar möter vi domstolens berättelse, det vill säga där placeras parterna in i en berättelse som skapar sammanhang i tid och rum och mening kring det som hänt. Utifrån domstolens perspektiv skall berättelsen vara koherent, den skall hålla för en överprövning. Domstolarnas bakgrundsberättelse som i de aktuella domarna varierar i omfång från ungefär 10 sidor till 30 sidor, syftar till att klargöra aspekter av parternas biografi, deras handlingar och deras relation till varandra. Den bygger på förhör som styr parternas och vittnenas redogörelser för ett händelseförlopp som ledde fram till åtalspunkten, i detta fall våldtäkt. Så långt i berättelsen har parterna mejslats ut när bedömning i skuldfrågan tar vid. Domstolen skapar berättelsen och deltar på så vis i en fortgående kulturell meningsproduktion (Amsterdam och Bruner 2001;

Brooks 2002; Kohler-Riessman 2008; Tamboukou 2013). Den är således inte neutral utan är historiskt situerad och utifrån kulturella diskurser kring bland annat kön för den fram vissa aspekter som görs sanna medan andra ignoreras (jämför McKenzie-Mohr och Lafrance 2014: 3).

I domstolarnas bakgrunds- och bedömningsberättelser finns, genom filtret av dominerande narrativ om våldtäkt, möjlighet att urskilja de utsattas röster och gestaltning. Jag följer tingsrättsfallen även i hovrätt, vilket ger möjlighet att få syn på eventuella skiften mellan instanser.

Fallen knyter an till en politisk och social svensk kontext under 1990-tal då prostitution och könsjämlighet var föremål för samhällsförändrande insatser. Det är även en period av ökande sociala klyftor och debatter om immigration där könsjämlighet blivit ett slagträ i kampen om att definiera svenskhet och samhällsutveckling. För denna artikel är det även relevant att knyta an till den individualisering som den neoliberala samhällsombandlingen sedan 1990-talet har inneburit framförallt inom arbetslivet (Lundberg 2018). Denna individualisering har även tagit sig uttryck i en professionalisering av hjälp till våldtäktsoffer genom betoning på mentala skador (Edgren 2016; Andersson och Edgren 2018). Ett neoliberalt subjekt som skall ta hand om sig själv och finna sina egna lösningar efter sexuella övergrepp tar sig något senare även uttryck i medialt självbiografiskt berättande om sexuella erfarenheter. Syftet är att stärka individens ansvar och framtida uppmärksamhet på hur hen skall skydda sig mot övergrepp

(Karlsson 2018b). Den neoliberal ideologin har påverkat hela västvärlden, vilket feministiska forskare framhållit som en *backlash* eftersom patriarkala, strukturella faktorer dolts (Bumiller 2008; se även Mardorossian 2014).

Artikeln är del av ett flerdisciplinärt forskningsprojekt: *Våldtäkt i Sverige 1990–2013: ett historiskt och intersektionellt perspektiv på berättelser om våldtäkt inom olika genrer*. För denna del av projektet, liksom för den del som behandlar nyhetsrapportering gjordes ursprungligen ett urval som bestod av tjugotre domstolsfall från olika regioner i landet. De var medialt uppmärksammade under perioden, huvudsakligen på grund av domsluten. Samtliga fall berör kvinnliga kändanden och manliga svaranden. För denna artikel har jag valt tre fall utifrån olika kändendepositioner. Exemplet är inte representativa, men medger närläsning. De representerar fall, spridda över en viss tid, där kvinnor på olika sätt kan förväntas ha haft svårt att värja sig mot tvivel om medgivande: en kvinna som prostituerat sig, en gift kvinna och en kvinna som inledningsvis frivilligt gett sig in i ett sexuellt möte. Dessa olika positioner förväntas på skilda sätt fördjupa analysen av de dominanta narrativen och bör kunna säga något om deras beständighet.

Det första fallet ägde rum med stöd i en våldtäktslagstiftning som gällde från 1984 då sexualbrotten fick en egen rubrik i den svenska brottsbalken. Från att ha betonat sedlighet blev sexualitet det kriminalpolitiska problemet och den straffvärda handlingen en fråga om kränkning av sexuell integritet (Wegerstad 2015:

160). 1998 års reform om våldtäkt innebar "samlag eller annat sexuellt umgänge" som "med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförliga med påtvingat samlag". Förutom att "umgänge" signalerar ömsesidighet är betoningen på sexualhandlingen att det är den sexuella integriteten som skall skyddas. Sexualbrotten knyter an till erotisk sexualitet, menar Linnea Wegerstad (Wegerstad 2015:165, 300ff).

Begreppet kränkning får en allt större betydelse och alltmer innebörd av mental skada, även om den kroppsliga kränkningen har fortsatt betydelse (Wegerstad 2015: 185). Med betoningen på den abstrakta kränkningen öppnas för det som McKenzie-Mohr benämner ett traumanarrativ. De två övriga fallen knyter an till lagändringarna 2005 då tvångskriteriet utökades till hjälplöst tillstånd. Offrets tillstånd vid övergreppet kan därmed också förstås som tvång eftersom offret inte kunnat värja sig, till exempel beroende på berusning (Proposition 2004/05:45). Detta är en tid då våldtäktslagstiftningar avlöser varandra och våldtäktsbegreppet utvidgas. Efter 2005 har debattklimatet varit fortsatt starkt och nya ändringar i lagstiftningen har tillkommit 2013 och 2018. Kriteriet för våldtäkt i den svenska lagen fram till 2018 är våld/tvång/hot vilket kräver samlag eller annat "sexuellt umgänge som med hänsyn till kränkningens art motsvarar samlag med tvång" (Andersson 2004: 123). Den svarande kunde undkomma straff om det ansågs att uppsåt saknats, det vill säga att den svarande inte har förstått att handlingen utövades med tvång (Andersson

2001, 2004). Detta ändrades med ny lagstiftning 2018, men vad denna nya lagstiftning innebär i praktiken återstår att se.

Analysverktygen tal, tystnad, gestaltning

Domarna närläses med fokus på dominant narrativ, hur dessa styr parternas berättelser, men också hur de utmanas. Med referens till bland andra bell hooks undersöker jag hur käranden förhåller sig till narrativen genom tal, tystnad och gestaltning samt i vilken mening dessa uttryck kan förstås som motståndsstrategier i hooks mening. Rättsapparatusens styrning av vittnesberättelser gör det svårt att lyssna efter de röster som eventuellt talar tillbaka. Det är däremot tydligt när rösterna är styrda av det dominerande narrativet om skuld, som till exempel när käranden berättar om sin klädsel då hon utsattes för övergrepp. Detta är ett exempel på internalisering av kvinnors ansvar för mäns sexualitet, eller som Ulrika Andersson uttrycker det: en kvinnas kropp produceras som öppen tills hon aktivt stänger den (Andersson 2004: 254 ff). Som Carol Smart framhållit filtreras våldtagna kvinnors vittnesmål av juridiskt relevanta begrepp, inte sällan fångade i sexuella och pornografiska fantasier (Smart 1995: 83). Men som Michael Bamberg anført behöver inte dessa begrepp helt absorbera vittnesmålet (Bamberg 2004). Hur kan hon då tala, för det är oftare en kvinna, mot en dominant berättelse som positionerar henne efter könade föreställningar, klass, sexualitet och etnisk position? Förmågan att göra sig medveten om, och på vilket sätt, tal är tvingat och

underkuvat kan också vara ett motstånd, menar Bamberg. Detta eftersom talare "never totally step outside the dominant framework of the master narrative, but always remain somewhat complicit and work with components and parts of the existent 'from within'" (Bamberg 2004: 363). Därför finns det alltid möjligheter för improvisation.

Även tystnad kan vara ett motstånd. Tystnad är inte motsatsen till tal. Det kan istället vara en strategi att använda för dem som upplever att de ignoreras eller att deras erfarenheter förvrängs (Rakow och Wackwitz 2004). Även gestaltning vill jag förstå som en form av röst. De dominerande narrativen erbjuder en uppsättning uttrycksformer för gestaltning av till exempel kränkning av den personliga och sexuella självbestämmanderätten som under 1990-talet och framåt alltmer kom att beröra mentala tillstånd. Jag förstår

Som Carol Smart framhållit filtreras våldtagna kvinnors vittnesmål av juridiskt relevanta begrepp, inte sällan fångade i sexuella och pornografiska fantasier.

gestaltning av känslor med referens till Eva Illouz och Sara Ahmed. Illouz menar att känslor är energi alstrad av kulturell mening och sociala relationer, men även "djupt internaliserade" och "oreflekerade aspekter av handling" (Illouz 2007: 3; se även Ahmed 2014). Här har jag emellertid

inte intresse av att utreda hur dessa känslor uppstår, utan med Sara Ahmed rikta blicken mot vad känslor gör (2014), givet mina analytiska verktyg. Som Bamberg framhåller kan förmåga att göra sig medveten om tal och andra uttryck ses som ett motstånd. Jag menar att detta även kan gälla gestaltning som i detta sammanhang är en fråga om kändens dokumenterade kroppsliga uttryck.

Att tala tillbaka ska i detta sammanhang inte ses som uttryck för individuella erfarenheter och känslor, utan skall snarare ses som element i en motdiskurs som tillgängliggjorts för individer och som *kan* utmana en dominant berättelse (Ahmed 2004; se även Illouz 2007). Vissa verktyg som har tillgängliggjorts mot skadliga berättelser i våldtäktsfall i olika historiska sammanhang kan vara förknippade med risk (se till exempel Mardorossian 2002, 2014; Bumiller 2008; McKenzie-Mohr och Lafrance 2014). De kan leda till inlåsningar i icke önskvärda positioner, som att tala som "other" (se hooks 1989), men de kan också, vilket Bamberg framhållit, innebära att förhålla sig bara delvis inom en skadlig diskurs genom att ta upp element "inifrån" och därifrån improvisera och tala med motståndets röst (Bamberg 2004).

I läsningen tar jag fasta på hur händelser och kontexter får betydelse/inte betydelse, vilka kombinationer av händelser och intersektionella uppfattningar om känden och svaranden som utmärker sig i domarnas bakgrundsnarrativ och bedömningsnarrativ. Då domar måste vara koherenta för att stå emot överklagan är det angeläget att vara uppmärksam på sprickorna och hur berättelserna undviker vagheter, oklarheter och oklara gränser.

Tal, tystnad och gestaltning i tre våldtäktsfall

Tal, tystnad och gestaltning är tre verktyg som skall användas för att förstå hur dominanta narrativ styr och utmanas.

Hon krävde "den normala ersättningen för skadestånd vid våldtäkt"

Sverige har sedan 1990-talet rankats som nummer ett i världen av könsjämlika stater, en utveckling som ofta presenteras som en linjär process, fri från inre konflikter (de los Reyes 2011; Martinsson med flera 2015). Ett led i processen mot jämlikhet var kriminaliseringen av sexköp som trots hårt motstånd och efter många års debatter och utredningar om könshandel drevs igenom 1999 (Månsson 2001; Westerstrand 2008). Det fall jag skall diskutera här från 1990 visar att de olika rättsinstanserna skapade olika berättelser kring en prostituerads sårbarhet. Som framgår nedan i redogörelsen för fallet uttryckte känden tvivel över möjligheten att som prostituerad få upprättelse. Med Gabriella Nilssons (2018) begrepp kan detta tvivel tolkas som att känden som prostituerad uttryckte osäkerhet om hon skulle tillerkännas besittningsrätt till sin

kropp då hon "hyrt ut den" och därmed inte ansågs ha tagit ansvar. Käranden löpte med andra ord en risk med att presentera sig som prostituerad, även om den tid är långt borta i lagförslagsdebatterna inför 1864 års strafflag då straffvärdet för våldtäkt föreslogs sänkas om den våldtagna lät "bruka sig till skörlefnad", eller som det hette under 1700-talet "redan var kränkt" (Hassan Jansson 2002: 309; Andersson 2004: 84ff; Svanström 2005).

Kvinnan i föreliggande fall hade tilltalats av en man på det kända prostitutionstråket Malmskillnadsgatan i Stockholm (Stockholms tingsrätt B 579/90). De hade kommit överens om att ta taxi till mannens bostad och under resan enats om priset. Väl i lägenheten hade mannen inga pengar varpå kvinnan började klä sig då han med knuten näve misshandlade henne och utslungade hot i syfte att hindra käranden från att lämna lägenheten. Hotet bestod i upplysningen att han avtjänat sex år för misshandel. Under våld och hot våldtogs hon. På grund av att hon inte trodde att "hon som prostituerad skulle bli trodd", väntade käranden i tre dagar med att rapportera övergreppet. Hennes berättelse om våld vann emellertid tilltro, medan svarandens försök att hävda att hon samtyckt avvisades (s 5, 9). I sin vittnesberättelse vädjade käranden om förståelse utifrån sin position som socialt utsatt. Hon "är heroinmissbrukare och finansierar sitt missbruk och uppehålle genom prostitution. Hon behöver till detta tjäna ihop 1.500–2.000 kronor per dag" (s 3). Åtalet gillades. Tingsrätten fann det "orimligt att NN frivilligt hos en för henne okänd

man skulle ha stannat kvar i lägenheten, gått med på samlag med löfte om framtida betalning" (s 9). Övergreppet bedömdes i enlighet med åtalet som våldtäkt. Svarandens kriminella register påverkade sannolikt domen där det anfördes att han "förekommer med fyra avsnitt i kriminalregistret" och har "återfallit i allvarlig våldsbrottslighet" (s 11).

I skadestandsfrågan synliggörs ett traumanarrativ. Käranden talade med stöd i detta narrativ då hon "beträffande kränkningen" framhöll att "hon var rädd för att vara ensam, har sömnproblem och har haft mardrömmar" (s 10). Mot ett besynnerligt försök från svaranden att hävda ett lägre skadestånd med hänvisning till att hon var prostituerad framhöll käranden att den summa hon krävt "motsvarar den normala ersättningen för kränkning vid våldtäkt" (35 000 kronor). Tingsrätten instämde och bedömde att en våldtäkt "innebär för varje person som blir utsatt för en sådan en kränkning av den personliga integriteten oavsett yrke eller sysselsättning" och att de skador hon åberopat, rädsla och mardrömmar, är "typiska för människor som utsatts för sexuella övergrepp" (s 10–11). I domstolens bedömning normaliserades prostitution genom att beskrivas som ett yrke, helt i strid med könsjämlighetens strävanden vid denna tid att se prostitution som uttryck för ojämlikhet (jämför Westerstrand 2008). I skadestandsärendet konfirmerade domstolen ett narrativ som börjat vinna mark, nämligen att kränkning uttrycks abstrakt, det har att göra med mentala skador (se Wegerstad 2015: 184).

När käranden talade om sin utsatthet med stöd i ett narrativ om mental skada som tillgängliggjorts för henne bland annat genom domstolens uttryck att dessa skador var "typiska för människor som utsatts för sexuella övergrepp" (s 10–11), talade hon förvisso som "other", det vill säga hon bekräftade underordning (se hooks 1989). Men detta var också en strategi för skadeståndsanspråk. Att hon talade som prostituerad och heroinberoende betyder inte, för att knyta an till Bamberg (2004), att hon var omedveten om denna risk vilket har framgått ovan. I nästa instans, i hovrätten, var denna risk påtaglig (RH:1991: 35). Där bekräftades tingsrättens dom men skadeståndet sänktes med hälften med hänvisning till att skadan inte var tillräcklig. NN hade "varit villig att mot betalning ha samlag med [...]. Hon har fortsatt att prostituera sig". Hennes vilighet och därmed ansvar var enligt hovrätten ett tecken på att hon inte gestaltat kränkning av sin personliga och sexuella självbestämmanderätt på ett adekvat sätt och därmed inte gjort sig förtjänt av fullt skyddsvärde. En avvikande mening framfördes i domen med hänvisning till att prostituerade är utsatta för svårt förtryck av män och att det därför är orimligt att tala om att prostituerade utsätter sig för medvetna risker (RH:1991: 35).

Fallet demonstrerar en för käranden svår balansgång mellan offerskap och ansvar, att visa sin sårbarhet och sitt "val" att prostituera sig, och hur denna balansgång tvingade henne att tala som "other" för att få en fällande dom. Skadeståndsdelen i tingsrätten synliggör

för oss ett traumanarrativ som käranden knöt an till där det är den utsattas inre som skadeståndet tar fasta på att skydda/kompensera. Detta narrativ vill jag se som en könsjämlikhetsparadox. Genom att knyta an till detta narrativ talade käranden inte tillbaka i den mening som hooks förstår begreppet eftersom patriarkala strukturer lämnades obeaktade. Könsojämlikhetens heteronormativa grundantagande bekräftades genom att hon blev fångad i traditionella förväntningar på feminitet vilket skyddsvärdet underströk och som tog sig uttryck i rättens normalisering av prostitution. Samtidigt stod detta i strid med könsjämlikhetspolitiken. Kränkning av sexuell integritet i mentala termer kan förstås som en diskurs som bestämmer hur övergreppet skall förstås, vilket Kristin Bumiller formulerat i ett liknande sammanhang där hon diskuterar den neoliberalas statens auktorisering av program (inom bland annat juridik och medicin) för offer för våld som gör kvinnor till överlevare i stället för att ta itu med våldet (Bumiller 2008: 34, 63ff). Men jag vill ändå, med Bamberg (2004), mena att även om det är otänkbart att helt tala utanför en dominant konstruktion, skall medvetenheten om dess begränsningar och hur de kan vändas till fördelar förstås som ett motstånd. Käranden visade sig medveten om de paradoxer som hon som (prostituera) kvinna var fångad i och tog upp element "inifrån", varifrån hon improviserade. För sig själv demonstrerade hon medvetenhet om det problematiska med att tala kontradiktoriskt, som både offer och med handlingsansvar (jämför McKenzie och LaFrance 2010; McKenzie-

Mohr 2014). I hovrätten avvisades hänvisning till mentala skador som stöd för ett visst skadestånd. Käranden hade villigt gett sin kropp och fortsatt att prostituera sig. Hon hade därmed handlingsansvar och inte intagit den svaga feminina position som traumadiskursen påbjuder.

Hon lärde känna sina lyssnare

bell hooks påpekade behovet att lära känna sina lyssnare för att ha beredskap för fallgropar och se risker med ny underordning. I feministisk teori har ordet röst en specifik ställning i meningen ge "röst åt de tystade", vilket ofta innebär att tystnad förstås som en effekt av ett obeskrivligt förtryck. Tystnad som skapas av patriarkala villkor skall emellertid inte ses som talets motsats. Tystnad kan, som Rakow och Wackwitz framhåller, bero på att det inte går att sätta lämpliga ord på erfarenheten, eller på avsaknad av specifika språkliga koder (Rakow och Wackwitz 2004). Slutligen kan tystnad mycket väl vara ett medvetet sätt att undvika att bekräfta underordning. Tystnad kan förstås i relation till dominanta narrativ generellt när det gäller sexuellt våld och är därmed också en relevant aspekt av alla tre fallen i denna artikel. Men jag vill göra en särskild poäng av hur tystnad, i det fall som skall diskuteras här och som gäller nära relationer, knyter an till dominanta narrativ.

Det är väl känt att de flesta sexuella övergrepp sker inom nära relationer. Sverige var år 1965 först i världen med att kriminalisera våldtäkt inom äktenskap. Tidigare fanns det ingen form för rättslig gestaltning. Den gifta kvinnan hade, med Gabriella Nilssons (2018) ord, av sagt sig besittningsrätten till sin kropp om än omedvetet. Den dominerande diskursen i detta hänseende förutsatte makes rätt till makas kropp, visserligen med begränsad våldsanvändning (se till exempel Liljequist 2001; Andersson 2004: 90ff; Lindstedt Cronberg 2005). Även om den feministiska kampen sedan 1970-talet drivit på för att öppna dörrarna till hemmet för insyn är det en plats som starkt omgärdas av föreställningar om kärnfamilj, kvinnors plats, trygghet och en fristad från världens ondska. Just på grund av dessa föreställningar (och väl medveten om att antagandet kan nyanseras) kan hemmet också vara en farlig plats eftersom insynen begränsas (Lefevbre 1991; Liljequist 2001; Moran och Skeggs 2004; Mallett 2004; Westerstrand 2008). Det äktenskapliga våldet var föremål för såväl diskussion som lagstiftning i äldre tid men blev efter 1800-talets mitt alltmer nedtystat även om 1864 års lag kriminaliserade grovt våld mot maka. Familjevåldet gled in i ett mörker, skriver Birgitta Odén, som särskilt uppmärksammade våldet mellan generationer (Odén 1991). I England däremot drevs kampanjer under 1800-talet mot hustrumisshandel (Liljequist 2001), men våldtäkt inom äktenskap kriminaliserades först under 1990-talet (Williamson 2017). Det våld som försiggick inom hemmets väggar

kom under 1800-talets senare del i Sverige att skyddas av föreställningar om hemmets hård, köns komplementära relation och manlig respektabilitet. Åtal kunde väckas endast av målsäganden. Först hundra år senare, 1982, föll misshandel av maka under allmänt åtal (Liljequist 2001). Det fall som diskuteras nedan aktualiserar svårigheten, särskilt inom nära relationer, att verbalisera erfarenheten och att bli trodd.

Det här aktuella domstolsfallet där en exmake åtalades för grov misshandel, våldtäkt och grov kvinnofridskränkning av den före detta hustruns integritet över ett antal år, ägde rum 2005, efter parternas skilsmässa. De tre åtalspunkterna gavs helt olika utrymme i tingsrättens bakgrundsberättelser. Båda parter vittnesmål var ingående och detaljrika med avseende på deras gemensamma historia av arbete, ekonomi, sociala livshändelser och konflikter. Käranden uppehöll sig med avseende på åtalspunkterna huvudsakligen vid hot och fysiskt våld mot kroppen utan att vara specifik med våldtäktsanklagelsen. Svaranden erkände att han skrivit ett brev till henne och klargjort att han "avsåg att bli en bättre människa och att man inte skulle behöva känna rädsla eller smärta [...]". Åtalspunkten våldtäkt bemöttes explicit av svaranden som förnekade våldtäkt och pekade ut käranden som en ekonomiskt krävande och lynnig hustru, men också en hustru som han alltid älskat. Han betonade att "han aldrig behövt tvinga sig till sex med henne. De har haft sex med varandra under trettio år [...]" (Mariestads tingsrätt B 54-05, s 10). Genom att vända på berättelsen får lyssnarna höra om ett

begripligt och normalt äktenskap med ömsesidigt begär, där gränsen mellan våldtäkt och "bara sex" inte betvivlas, och där ord som "inte behövt tvinga sig till sex" framstår som något oskyldigt. Nicola Gavey talar om bara sex som när "rape slip by unnoticed as just part and parcel of normal sex" (2005: 214).

Medan kärandens tystnad är påfallande rörande våldtäktsanklagelsen i den meningen att hon inte, vilken domstolsberättelsen framhåller, kan ge några detaljer eller ange ett speciellt tillfälle, är hon betydligt mer uttrycksfull i sitt tal om misshandeln som även styrks av vittnen. Här framträder både en hotbild och en systematisk begränsning av hennes förmåga att värna sin personliga och sexuella integritet. Hon uppgav att hon aldrig sökt läkarvård för de skador svaranden åsamkat henne och hon hade upprepade gånger börjat ringa polis men avstått. Vid ett tillfälle hade svaranden övertalat henne att lägga på med hänvisning till vad som skulle hända om han som hög militär skulle få en fängelsestraff. Denna berättelse om kontroll ignorerades av domstolen trots åklagarens krav på att kärandens trovärdighet skulle ses mot bakgrund av svarandens kontroll och makt över henne. Hennes berättelse om att "hon inte ville vara med om de sexuella aktiviteter han krävde", avvisades av tingsrätten som "tillkommen i efterhand och inte trovärdig" (s 36). Domstolens bedömning var att hon givit ett vagt vittnesmål om hot och våld, samt har en "benägenhet att överdriva" (s 36).

Rättens krav på angivande av specifika tillfällen och detaljerade redogörelser för våldtäkten överskuggar den helhetssyn som anförts som viktig i propositionen *En ny sexualbrottslagstiftning* (2004/05:45). I propositionen anges att det är både ett helhetsperspektiv och enskilda situationer som avgör trovärdigheten i hur offren anför förmåga att värna sin sexuella integritet. Här räknas upp ett antal psykiska situationer som kan falla under otillbörligt utnyttjande, men anføres också det som kallas "annars med hänsyn till omständigheterna" (s 138). Det är dock oklart vad som åsyftas här. I reformens förarbeten ställdes tvivel om otillbörligt utnyttjande är relevant inom äktenskap och samborelationer. Petter Asp anför att sådana uttalanden är djupt problematiska i vår tid (Asp 2010: 46–47).

Som jag framhållit skall en domstolsberättelse vara koherent för att hålla för en överprövning. Det innebär att vaghet och oklara distinktioner ignoreras och som illustreras i detta fall då svaranden anförde att han "aldrig behövt tvinga sig till sex" eller då kändanden anförde att hon inte ville vara med om "de sexuella aktiviteter han krävde". Är det kanske fråga om en oklar gräns mellan våldtäkt och "bara sex" (jämför Gavey 2005)? Kändandens vittnesmål misstroddes, vilket domstolens uttryck om att hon har en "benägenhet att överdriva" vittnar om. Hennes röst om egna upplevelser i de tre åtalspunkterna avvisades som överdriven, en strategi som Leigh Gilmore benämner "a tainted witness" (Gilmore 2016). Med bell hooks kan sägas att kändanden lärde känna sina lyssnare som inte

var benägna att fästa tilltro till hennes vittnesmål. Våldtäktsanklagelsen blev hängande i luften. Kändanden förmådde inte klä åtalet i ord och svara upp mot rättens krav på specificering utan oklara gränser. Resultatet blev en gråzon.

I tingsrätten dömdes svaranden endast på den första åtalspunkten grov misshandel, medan grov kvinnofridskränkning av integritet ansågs kräva dokumenterad systematisk skada. Det var ingen generell tyst kvinna. Hon var mycket detaljrik i sitt tal om fysisk misshandel, däremot inte när det kom till åtalet om våldtäkt. Den misstro som tingsrättens berättelse visar följdes upp i hovrätten. I hovrättsdomen finns ett vittnesmål från en polis som erinrat sig ett samtal fem år tidigare. Han uppgav sig ha förstått först när domen föll, att det var ett samtal från kändanden. Han hade aldrig tidigare fått ett sådant samtal. Det var från en desperat kvinna som blivit misshandlad och som sagt att "mannen inte var vem som helst" (s 38). Detta memorandum lämnades utan avseende i hovrätten där det i bedömningen framhölls andra aspekter som att då kvinnan på förfrågan inte hade något gott att säga om sin make måste hennes vittnesmål behandlas med varsamhet. Vidare, hade "hon uppvisat ett stort mått av bitterhet mot honom". Dessa uppfattningar vägdes in i slutsatsen att hennes "uppgifter måste behandlas med försiktighet" (s 41).

Mot denna berättelse om den kärlekslösa bittra hustrun framstår tystnad inte som motsatsen till tal. Det var med andra ord inte någon mening för henne att tala. Anklagelsen om våldtäkt avvisades och

misshandelsdomen sänktes till tre månader med hänsyn till mannens risk att förlora arbetet. Det dominanta narrativ som skapar mening i domen och får den att framstå som koherent är skuld (jämför McKenzie-Mohr 2014: 65–67) och som här tog sig uttryck i tvivlet på den gifta kvinnan och berättelsen om den dåliga hustrun. Inom ramen för skuldnarrativ inom äktenskap förstås den goda kvinnan som ren och med kapacitet att undvika riskfyllda situationer, medan maken inte är en galning. Det är fråga om en förtryckande heterosexuell diskurs, menar McKenzie-Mohr (2014: 67). Detta narrativ försvagar kändens röst och möjligheten att bli hörd i rätten utan risk för fallgropar. Med bell hooks (1989) kan sägas att känden lärde känna sina lyssnare. Det dominanta narrativet bidrog här till att skydda hemmet som en helgad plats, särskilt hemmet med hög klasskonnotation och denna var känden mycket väl medveten om. Hon kände sina lyssnare och istället för att försöka navigera mellan positionen att vara ett offer eller att vara ansvarig för sina handlingar talade tystnaden (jämför McKenzie-Mohr och LaFrance 2010; Burman 2010).

I en intervju efter domen berättade känden om skammen hon känt som kvinna och moder. Åklagaren konkluderade att när det gäller insyn om vad som försiggår bakom sovrumsdörren har vi en lång väg att gå (*Göteborgs-Posten* 14/3 2006).

"Fram till dess var samlaget frivilligt från hennes sida"

Även om det idag i Sverige inte ses som anmärkningsvärt att kvinnor tar för sig sexuellt bedöms kvinnors och mäns sexualitet efter olika måttstock. En kvinna som presenterar sig som ansvarig för sina handlingar och frivilligt följer med en man hem efter ett krogbesök för att ha sex riskerar därför att inte få gehör i rätten för att frivillighet övergått till tvång. Risker är att hennes berättelse inordnas i ett skuldnarrativ, eller som Carol Smart uttrycker det "is reconstructed into a standard form of sexual fantasy or even pornography in which she becomes the slut who turns men on" (Smart 1995: 83; se även Mardorossian 2014: 35–36). I detta avsnitt diskuteras ett sådant domstolsfall (som även analyserats i Andersson och Edgren 2018 med en annan infallsvinkel) där skuldnarrativet möter konkurrens från traumanarrativet.

Fallet ägde rum 2007. Åtalet var grov våldtäkt (Stockholms tingsrätt B 7409-07). Bakgrundsberättelsen betonade att det rör sig om parter som kände varandra genom tidigare sexuella möten och därmed dirigeras vi till en förhandstolkning som signalerar ömsesidighet och ansvar. De två männen och känden hade sålunda träffats på männens cityrestaurang i Stockholm och därifrån via en nattklubb begett sig till den ena mannens lägenhet i närheten. Känden hade enligt egen utsago varit med på samlag men sagt nej när de "började ha analsex med

henne". Hon hade skrikit, varpå de hade sagt åt henne att "hålla käften" och kallat henne för 'hora'. Den ena mannen hade hotat att "slå in näsbenet på henne och gav henne fem eller sex örfilar". En fjärrkontroll hade tryckts in "hennes vagina och anal. Detta gjorde 'fruktansvärt ont'" (s 8). Hon uppgav att hon känt sig trygg med mannen tidigare och även haft "hårdare sex" med den ena mannen. "Väldigt full och chockad" hade hon tagit sig därifrån och kontaktat en polis på gatan. Polisen uppgav att käranden "grät kraftigt och skakade i hela kroppen", att hon hade "svårt att verbalt få fram vad som hade hänt" och att hon var "rädd att inte bli trodd" (s 12). Svarandena förnekade tvång. Detta tillfälle skilde sig inte från tidigare då de varit överens, menade de, och talade om "vanliga inslag" (s 10).

Stödbevisningen utgjordes av såväl läkar- rapport som psykolograpport. Skadorna och kärandens "upprivna tillstånd" vägdes in och ansågs ge stöd för "visst våld", men bedömningen gjorde gällande att det fanns andra omständigheter att beakta, som att käranden varit berusad varför hennes uppgifter måste bedömas med försiktighet. Vidare hade hon inte heller använt något "stoppord". Tidigare inslag av "vålds- och förnedringssex" ansågs i bedömningen också vara en omständighet som visar att "det kan ha varit ett led i den sexuella samvaron", så som svarandena "har uppfattat situationen" (s 18).

Tingsrätten tog för givet de båda svarandens påståenden om att det rört sig om en situation av BDSM-praktiker" (om bondage, discipline, dominance, submis-

sion se Wegerstad 2012; Carlström 2016). Sålunda betonas en heterosexuell ömsesidighet där ett invektiv som hora står oemotsagt. Som Jenny Westerstrand framhållit, tjänar invektivet hora till att beröva utsatta subjektskap (2008: 51). Kärandens

Kvinnan ses enligt detta som ansvarig för att skydda sig själv och ansvarig för sitt misslyckande, samt att hon inte gjort en korrekt riskbedömning.

tal om sina upplevelser och sitt motstånd bagatelliserades genom påståenden som att hon efteråt "känt sig våldtagen är inte förvånande. Hon kan också först då ha kommit till klarhet med att hon blivit utnyttjad, förnedrad och sviken av sina vänner" (s 19). Trots att käranden gestaltade traumanarrativet övertrumfades detta av skuldnarrativet, vilket betonar ansvar. Kvinnan ses enligt detta som ansvarig för att skydda sig själv och ansvarig för sitt misslyckande, samt att hon inte gjort en korrekt riskbedömning (jämför McKenzie-Mohr 2014: 68). I tingsrätten underbyggdes detta dominanta narrativ av övertygelse om ömsesidigt sex i uttrycket "det kan ha varit ett led i den sexuella samvaron", men också kring föreställning om klasskillnad. De ökande sociala klyftorna i Sverige och en allt rikare överklass, vilket platsen Stureplan i Stockholms innerstad blivit en metonym för, kom till explicit uttryck i slutpläderingen där kärandens

utsatthet misstros och svarandens klassposition borgar för sanning. Här talas om att kändanden "sett upp till" de båda svaranden på grund av "den ställning de haft i kretsar som festar vid Stureplan", att hon haft "känslor" för dem och genom den "sexuella relationen kommit in i nämnda kretsar". Hennes "sociala ställning" har varit beroende av dem (s 18). Detta kan tolkas som att hon hade sig själv att skylla genom att hon bröt sociala barriärer. Genom dessa uttryck bär bedömningsnarrativet spår av sexuella fantasier om ömsesidighet och kändandens ansvar (jämför Smart 1995: 83). Kändandens påtagliga berusning vändes mot hennes vittnesmål istället för att utgöra bedömningsgrund för rekvisitet hjälplöst tillstånd, i enlighet med 2005 års lag. Åtalet ogillades.

Kändanden hade enligt såväl polis som psykologutlåtande gestaltat trauma vilket kom att få betydelse i bedömningen i nästa instans, i hovrätten. Till skillnad från det första fallet som analyseras, där traumannarrativet hade betydelse i skadestandsfrågan, fick det i detta senare fall betydelse i bedömningen. Där anfördes att kändanden hade gråtit häftigt, skakat, haft svårt att uttrycka sig verbalt, varit i behov av psykologsamtal (Svea hovrätt B 3806-07, s 8). Åklagaren hade lagt till hjälplöst tillstånd till bedömningsgrunden vilket hovrätten behandlade som en tillförlitlighetsfråga och avvisade tingsrättens bedömning att berusning minskade tillförlitligheten. Hovrätten bedömde att kändandens frivillighet övergått i tvång vilket understöddes även av fysiska skador. De båda svaranden dömdes till fyra års fängelsestraff.

Detta fall ser jag som ett tydligt exempel på hur den utsatta gestaltade motstånd. Gestaltning av känslor som förvisso är djupt internaliserade och även oreflekterade är inte desto mindre kulturellt skapade uttryck för sociala relationer (se Illouz 2007; Ahmed 2014). Genom att gestalta trauma fick kändanden möjlighet att tala mot det dominanta skuld-narrativet, vilket vann bifall i hovrätten. Med bell hooks måste denna gestaltning som bidrog till en fällande dom emellertid också förstås som ett tal som snärjer, eftersom den konstruerar våldtäkt som ett individuellt problem, som i enlighet med en neoliberal ideologi ska lösas individuellt. Den skapar en offerposition och en svag femininitet som förstärker heterosexuella förståelser av kön och sexualitet och döljer patriarkala strukturer (se Mardorossian 2002, 2014; Stringer 2016; Gilson 2016). Att frivilligt ge sig in i sexuella handlingar av en typ där även "hårdare sex", som kändanden själv uttryckte det, förekommer, ställer kändanden inför särskilt svåra hinder när det gäller att värja sig mot misstankar om frivillighet och för möjlighet att tala mot i bell hooks mening.

Konklusion

Medan "blame"-narrativet framstår som det mest transparenta om än svårt att förhålla sig till utan att det undertrycker, snärjer och begränsar, är traumannarrativet mindre transparent. Detta neoliberala verktyg som erbjuds den utsatta för att hantera sin erfarenhet snärjer dels genom kravet på individens förmåga att gestalta mental kränkning och få den erkänd som

adekvat, vilket två av fallen visar, dels genom dess fokus på individuella lösningar på sexuellt våld.

I det första fallet normaliserades prostitution i tingsrättens berättelse i strid med samtida uppfattningar om kvinnors utsatthet genom prostitution. Men normaliseringen gav käranden ett skyddsvärde. Denna berättelse underbyggdes i skadeståndsfrågan av ett traumanarrativ (mental kränkning) som käranden knöt an till för att tala för sin sak. I hovrätten förnekades mental kränkning som stöd för det begärda skadeståndet då gestaltningen inte ansågs trovärdig. Käranden hade deltagit frivilligt i sexhandeln och hade fortsatt att prostituera sig. Hon hade därmed inte visat sig vara den svaga kvinna som traumadiskursen påbjuder. I det andra fallet mejslades den dåliga hustrun fram. Mot detta skuldnarrativ, som upprätthöll föreställningen om, i detta fall, hemmet med hög klasskonnotation som en helgad plats, framstår kärandens tystnad som adekvat då skuldnarrativet försvagade hennes röst och möjligheten att bli hörd som både offer och med handlingsansvar. Tystnad kan ses som en strategi för att navigera mellan offerskap och ansvar. Med bell hooks kan sägas att käranden kände sina lyssnare. I det tredje fallet är skuldnarrativet närvarande i första instans genom att käranden presenteras som den risktagande kvinnan som frivilligt gett sig in ett farofyllt sexuellt möte. Detta dominanta narrativ byggde här också på klasskillnad. Käranden hade sökt sig till en miljö över sin egen sociala hemvist. Men genom att gestalta trauma fick käranden möjlighet

att tala mot det dominanta skuldnarrativet, vilket vann bifall i hovrätten. Med bell hooks måste denna gestaltning som bidrog till en fällande dom emellertid också förstås som ett uttryck som snärjer genom att det skapar en offerposition som överlevare och en svag femininitet. Den döljer patriarkala strukturer.

Genom olika sätt försökte kvinnorna navigera mot de dominanta narrativen "negate/blame" och trauma, både för att nå framgång i rätten och för sig själva. De tvingades därmed också att tala som "other", tal som snärjer, men även att tala mot, liksom att inte tala alls. Även tystnad kan ses som ett motstånd när respekten för att höras inte finns. De uppfyller inte kravet på att tala tillbaka i bell hooks mening men de visar sig medvetna om hur deras tal är tvingat och underkuvat, men även kan vändas till deras fördel vilket också skall ses som en form av motstånd.

Artikeln är del av forskningsprojektet Våldtäkt i Sverige 1990–2013. En undersökning av berättelser om sexuellt våld i ett historiskt och intersektionellt perspektiv, finansierat av VR (2015–2017), Dnr. 2014-732. Övriga deltagare i projektet: Ulrika Andersson, Lena Karlsson, Gabriella Nilsson.

TACK

Tack till projektkolleger, Lars Edgren och två anonyma granskare för värdefulla synpunkter.

Referenser

DOMAR

Stockholms tingsrätt: mål B 579/90 (1990-10-18)

Mariestads tingsrätt: mål B 54-05 (2005-07-06)

Stockholms tingsrätt: mål B 7409-07 (2007-05-04)

Svea hovrätt: mål B 3806-07 (2007-10-16)

RH 1991:35 (Karnov)

LITTERATUR

Ahmed, Sara (2004) *The cultural politics of emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Amsterdam, Anthony, G., Bruner, Jerome (2001) *Minding the law: how courts rely on storytelling, and how their stories change the way we understand the law and ourselves*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Andersson, Ulrika, Edgren, Monika (2018) Vulnerability, agency and the ambivalence of place in narratives of three high-profile Swedish cases. *NORA: Nordic Journal of Feminist and Gender Research* <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08038740.2018.1472140>.

Andersson, Ulrika, Wegerstad, Linnea (2016) Sexualbrott – kriminaliserad sexualitet eller sexualiserad kriminalitet. *Juridisk Tidskrift* 17(1): 3–18.

Andersson, Ulrika (2004) *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Lund: Bokbox förlag.

Andersson, Ulrika (2001). The unbounded body of the law of rape. Lundström, Karin, Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Gunnarsson, Asa, Svensson, Nousiainen, Kevat (red) *Responsible selves: women in the Nordic legal culture*. Oxford: Ashgate.

Asp, Petter (2010) Våldtäkt – ett rättsligt perspektiv. *Antologi: sju perspektiv på våldtäkt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK).

Bamberg, Michael (2004) Considering counter-narratives. Bamberg Michael, Andrews, Molly (red) *Considering counter-narratives: narrating, resisting, making sense*. Amsterdam och Philadelphia: Benjamin Publishing Company.

Bergenheim, Åsa (2005) *Brottet, offret och förövaren. Vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850-2000*. Stockholm: Carlssons

Brooks, Peter (2002) Narrativity of the law. *Law & Literature* 14(1): 1-10.

Bumiller, Kristin (2008) *In an abusive state: how neoliberalism appropriated the feminist movement against sexual violence*. Durham: Duke University Press.

Burman, Monica (2010) The ability of criminal law to produce gender equality: judicial discourses in the Swedish criminal system. *Violence against women* 16(2): 173-188.

Carlström, Charlotta (2016) *BDSM: paradoxernas praktiker*. Malmö högskola: Health and society dissertation 2016: 2.

de los Reyes, Paulina (2011) Introduktion. Vad händer med jämställdheten? Kritiska dialoger och nödvändiga samtal. de los Reyes, Paulina (red). *Vad händer med jämställdheten: nedslag i jämställdhetens synfält*. Uppsala universitet.

- Edgren, Monika (2016) Trauma – ett tveeggat narrativ om våldtäkt och som stöd i bevisprövning av våldtäkt. *Retfaerd: Nordisk Juridisk Tidskrift*, 39(3): 17–30.
- Edgren, Monika (1997) Makt, sexualitet och våld: lagen, rätten och det sociala livet genom ett våldtäktsmål i Helsingborgs kämnärsrätt 1821. *Scandia*, 63/2: 227–257.
- Ekström, Simon (2001) Last och lust i våldtäktsmål: Stockholm 1946–1950. Lövkrona, Inger (red) *Mord, misshandel och sexuella övergrepp: historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*. Lund: Nordic Academic Press.
- Gavey, Nicola (2005) *Just sex? The scaffolding of rape*. London: Routledge.
- Gilmore, Leigh (2016) *Tainted witness: why we doubt what women say about their lives*. New York: Columbia University Press.
- Gilson, Erinn, Cunniff (2016) Vulnerability and victimization: rethinking key concepts in feminist discourses on sexual violence. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 42(1): 71–28.
- Hassan Jansson, Karin (2002) *Kvinnofrid: synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600–1800*. Uppsala universitet.
- hooks, bell (2000) *Feminist theory: from margin to center*. Second edition. New York: South End Press.
- hooks, bell (1989) *Talking back: thinking feminist, thinking black*. Boston, MA: South End Press.
- Illouz, Eva (2007) *Cold intimacies: the making of emotional capitalism*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Karlsson, Lena (2018a) Towards a language of sexual gray zone: feminist collective building through autobiographical multimedia storytelling. *Feminist Media Studies* <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14680777.2018.1467944>
- Karlsson, Lena (2018b) Medvetandehöjning anno 2010. #prataomdet, självbiografiskt berättande och feministisk mobilisering mot sexuellt våld online. Holgersson, Ulrika, Tolvhed, Helena (red) *Plats för makt: en vänbok till Monika Edgren*. Göteborg: Makadam förlag.
- Kohler-Riessman, Carolina (2008) *Narrative methods for the human sciences*. Los Angeles: SAGE.
- Lacey, Nicole (1997) Unspeakable subjects, impossible rights: sexuality, integrity and criminal law. *Women: A Cultural Review* 8(2): 143–157.
- Lefebvre, Henri (1991) *The production of space*. Oxford: Blackwell.
- Leijonhufvud, Madeleine (2015) *Svensk sexualbrottslag: en framåtsyftande tillbakablick*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Liljequist, Jonas (2001) Mannens våld och värde inom äktenskapet: en studie av kulturella stereotyper från reformationstiden till 1800-talets början. Lövkrona, Inger (red) *Mord, misshandel och sexuella övergrepp: historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*. Lund: Nordic Academic Press.
- Lindstedt Cronberg, Marie (2005) Kvinnor och våld – då och nu. Österberg, Eva, Lindstedt Cronberg, Marie (red) *Kvinnor och våld: en mångtydig kulturhistoria*. Lund: Nordic Academic Press.
- Lundberg, Victor (2018) "Vad händer när chefen är bög?" Om ledarskapsmytologier och maskulin förförelse i neoliberal svensk chefsdiskurs, 1995–2015. Holgersson, Ulrika och Tolvhed, Helena (red) *Plats för makt: en vänbok till Monika Edgren*. Göteborg: Makadam förlag.

- Mallet, Shelley (2004) Understanding home: a critical review of the literature. *The Sociological Review* 52(1): 62-89.
- Mardorossian, Carine M. (2014) *Framing the rape victim: gender and agency reconsidered*. Rutgers University Press.
- Mardorossian, Carine M. (2002) Toward a new feminist theory of rape. *Signs* (3): 743-775.
- Martinsson, Lena, Griffin, Gabriele och Girtli Nygren, Katarina (2017) Red. *Challenging the myth of gender equality in Sweden*. University of Bristol: Policy Press.
- McKenzie-Mohr, Suzanne (2014) Counter-storying rape: women's efforts toward liberatory meaning making. McKenzie-Mohr, Suzanne, Lafrance Michelle, L (red) *Women voicing resistance: discursive and narrative explorations*. London: Routledge.
- McKenzie-Mohr, Suzanne, Lafrance, Michelle L. (2010) Telling stories without the words: "tightrope talk" in women's accounts of coming to live well after rape or depression. *Feminism & Psychology* 21(1): 49-73.
- Moran, Leslie, Skeggs, Beverley (2004) *Sexuality and the politics of violence and safety*. London: Routledge.
- Månsson, Sven-Axel (2001) Men's practices in prostitution: the case of Sweden. Pease, Bob, Pringle Keith (red) *A men's world: changing men's practices in a global world*. London och New York: Zed books.
- Nilsson, Gabriella (2018) När hennes kropp är hans: besittningsrätt, dispositionsrätt, ägande och stöld i frågor om våldtäkt. Salomonsson, Karin (red) *Mitt och ditt: etnologiska perspektiv på ägandets kulturella betydelse*. Lund University: Studies in arts and cultural sciences, vol. 17.
- Nilsson, Gabriella (2009) *Könsmakt eller häxjakt: antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*. Lunds universitet.
- Odén, Birgitta (1991) Relationerna mellan generationerna. Rättsläget 1300-1900. *Maktpolitik och husfrid: studier i internationell och svensk historia tillägnade Göran Rystad*. Lund.
- Proposition 2004/05:45 *En ny sexualbrottslagstiftning*.
- Rakow, Lana, F., Wackwitz, Lana, A. (red) *Feminist communication theory: selections in context*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Smart, Carol (1995) *Law, crime and sexuality: essays in feminism*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage publications.
- Stringer, Rebecca (2016) Vulnerability after wounding: feminism, rape, law, and the differend. *SubStance* 42(3): 148-168.
- Svanström, Yvonne (2005) Through the prism of prostitution: conceptions of women and sexuality in Sweden at two fins-de-siècle. *Nora: Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 13(1): 48-58.
- Tamboukou, Maria (2013) A Foucauldian approach to narratives. Andrews, Molly, Squire, Corinne, Tamboukou, Maria (red) *Doing narrative research*. Second edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.
- Wegerstad, Linnea (2015) *Skyddsvärda intressen & straffvärda kränkningar: om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande*. Lund: Mediatryck.
- Wendt, Maria (2010) Våldtäkt som demokratiproblem: förändring och stabilitet i politik och debatt. *Antologi: Sju perspektiv på våldtäkt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK).

Westerstrand, Jenny (2008) *Mellan mäns händer: kvinnors rättssubjektivitet, internationell rätt och diskurser om prostitution och trafficking*. Uppsala universitet.

Williamson, Adrian (2017) The law and politics of marital rape in England, 1945–1994. *Women's History Review* 26(3): 382–413.

Nyckelord

Våldtäkt, kvinnor, domstolsnarrativ, dominanta narrativ, tala tillbaka, tala som other

Monika Edgren

Docent i historia

Professor emerita i genusvetenskap

Malmö universitet

monika.edgren@mau.se